

Recenziótanulmány

Laczkó Tibor

Alberti Gábor – Medve Anna: Generatív grammatikai gyakorlókönyv I–II.

Janus/Books, Budapest, 2002

Abstract

In this review article I point out that this two-volume textbook is a remarkable achievement. It systematically and excellently introduces the reader to Chomskyan generative grammar (Government and Binding Theory) through the analysis of a whole range of Hungarian syntactic phenomena. In actual fact, the authors develop a comprehensive and coherent generative syntactic theory of Hungarian. All this is presented in a reader-friendly format, with a great number carefully selected exercises. After the general overview, I discuss those aspects of the authors' analyses which I find elegant and convincing from a general theoretical viewpoint as well. Then I concentrate on issues related to their treatment of noun phrases and propose ways in which their approach could be improved or extended.

1 Bevezetés

Egy olyan könyvről írok most, amely szakmai szempontból talán nem is állhatna közelebb hozzám. Egyrészt az egyetemen én magam is tanítom azt a generatív elméletet, amelynek keretében a szerzők kialakították saját modelljüket. Tanítom angolul is és magyarul is, az angol és a magyar nyelv jelenségeire egyaránt összpontosítva. Másrészt, abban a kötetben, amely ennek a könyvnek a deklarált kiindulópontjául szolgált, egy fejezetnek társszerzője voltam. Harmadrészt, az egyik szerzőnek a könyv néhány fejezetéből álló értekezését opponáltam egy doktori cselekményben. Mindebből kifolyólag úgy vélem, hogy az átlagosnál sokkal inkább „belülről” is véleményt tudok alkotni a műről, és így talán hasznos információkat nyújthatok az olvasóknak és – reményeim szerint helyenként – a szerzőknek is.

A mű elsődlegesen egyetemi tankönyvnek készült a chomskyánus magyar generatív mondatok oktatásához. Már a terjedelme is komoly tiszteletet parancsol. A 347 oldalas első kötet, amely a *Szabályok és magyarázatok* alcímet viseli, jelenségkörrel haladva bemutatja az elméletet, fokozatosan felépítve a szerzők magyar generatív szintaktikai modelljét. A fejezetcímek a következők: *I. Közvetlen összetevős szerkezetek, újrainró szabályok II. Semleges mondatok III. Nem-semleges mondatok IV. Operátorok és hatókörök V. Inherens operátorok VI. A főnévi szerkezet VII. Alárendelés VIII. A mellérendelés és az ellipsis IX. A továblépés útjai.* Az *Ágrajzok* alcímű, 300 oldalas második kötet pedig egy hatalmas fastruktúra-gyűjteményt ad, amely az első kötet elemzéseit és az összes gyakorlat megoldását szemlélteti.

A könyv számára az alapmű a Kiefer Ferenc által szerkesztett *Strukturális magyar nyelvtan* mondattani kötete, Kiefer (1992), de felhasználja az újabb magyarországi szakirodalom releváns munkáit is. Az elméleti keret vázát a Noam Chomsky nevével fémjelzett irányvonal, a kormányzás és kötés modell (GB) alkotja, de a szerzők figyelembe veszik az irányzat újabb változatának, a minimalista programnak (MP) azon elemeit, amelyek beépítésével a magyar jelenségek roppant széles köre még megfelelőbb hatékonysággal írható le.

Azonnal le kell szögezni, hogy a könyv a kitűzött célt figyelemre méltóan magas színvonalon valósította meg. Ezáltal igen lényeges szempontokból, Kiefer (1992)-höz és minden eddigi generatív tárgykörű munkához képest hézagpótlónak és hiánypótlónak tekinthető. Hézagpótló, mert Kiefer (1992) különböző szerzők által írt fejezeteit egy teljesen egységes, koherens platformra hozza, és azokat egy sokkal szélesebb jelenségkör elemzésének a szolgálatába állítja. Kinyilvánított célja annak igazolása, hogy egy megfelelően kidolgozott generatív elmélet képes tetszőleges bonyolultságú konstrukciók érdemi elemzésére. Hadd álljon erre itt egy kiragadott példa, az egyik kedvencem (amely távolról sem a legkomplikáltabb a könyvben elemzettek közül):

- (1) Az olimpiai közvetítéseket minden éjjel álmoságukat hősiezen legyőzve végignéző emberek másnap fáradtan esnek be a munkahelyükre. (GY4.3.i.)

A mű két alapvető tekintetben is hiánypótló. Egyrészt részben a fentebb említett hézagpótló törekvésének eredményeként a tudományos előzményeket felhasználva és kreatív módon továbbgondolva-továbbfejlesztve kidolgozta a – tudomásom szerint – eddigi legteljesebb, leg részletesebb chomskyánus magyar mondattani modellt (felvállalva a széles körű elméleti és empirikus problémákkal való szembesülés feladatát), másrészt ezt egyetemi szinten jól tanítható tankönyvi anyag formájában tálalta.

Nagy vállalkozásról van szó, és az eredménye lenyűgöző. A könyv szerkezete világos és logikus. A fejezetek mintaszerűen illeszkednek egymáshoz. Az elvek, szabályok és elemzések meggyőző, koherens modellt alkotnak. A szerzők sok helyen elegáns és sziporkázó elméleti és gyakorlati megoldásokkal szolgálnak. A példákhoz és a gyakorlatokhoz adott kimerítő magyarázatok kétségtelen erényei a munkának. A hatalmas gyakorlatanyag roppant hasznos, és egyben minden további általános megjegyzés helyett ékesen bizonyítja, hogy egy kellően kidolgozott generatív modell mekkora empirikus területet képes hatékonyan, igényesen és nyelvészeti–nyelvhasználói intuíciónkat is kielégítő módon lefedni. A könyv gördülékeny, élvezetes stílusban íródott, ugyanakkor elméleti nyelvészeti szempontból is igényesen.

Úgy vélem, ennek a kimagasló szellemi produktumnak az értékét és roppant előnyös vonásait mindössze elhanyagolható mértékben csökkentik az alábbiakban kifejtendő kritikai észrevételeim. Ezeknek egy része eleve csupán ésszerűnek tűnő alternatívák körvonalazását jelenti. Mindezek ellenére alább azért fejtem ki őket viszonylagos részletességgel, mert máris megjósolható, hogy a könyv a maga kategóriájában bestseller lesz, és minden bizonnyal több kiadást is meg fog érní. A magam szerény eszközeivel megpróbálok hozzájárulni ahhoz, hogy egy esetleges későbbi átdolgozás során a szerzők helyenként tovább javíthassanak a már most is kiváló színvonalán. Természetesen teljes mértékben rájuk van bízva, hogy mely megjegyzéseket ítélik ebből a szempontból figyelembe veendőnek.

Mielőtt rátérnék a részletekre, hadd idézzek néhány olyan mondatot a *Bevezető* 24. oldaláról, amelyeket én kiemelten fontosnak tartok: „[...] szeretnénk túllépni a hagyományos magyar mondattan és a magyar generatív szintaxis szembeállításának a káros gyakorlatán, ami a magyar nyelvészet érdekelt területének nem igazán szerves fejlődéséből fakad (a tényleges

időbeni átmenet és az összekötő „láncszem” szerepét betöltő kutatók hiányából). A hagyományos elemzés a mondatrészi funkciók viszonyrendszerének egy szűkebb körét ábrázolja; ez a feltárt információ pedig (ma már) maradéktalanul átültethető a generatív elemzésbe, használható alapot nyújtva. A generatív elemzés pedig minden apró részletében olyan szörendre, hangalakra, jelentésre, pragmatikai tényezőkre vonatkozó tényleges információ többletet nyújt, amit csak kivételes előítéletekkel lehet a (magyar) nyelvre rákényszerített üres keretnek tartani.” Szívemből szóltak a szerzők...

Tanulmányom felépítése a következő. A 2. pontban felsorolom az általam fajsúlyosabbnak ítélt megjegyzéseimet. A 3. pontot a főneves szerkezetekkel foglalkozó VI. fejezet tárgyalására fordítom. A 4. pontban néhány kisebb horderejű észrevételt teszek. Ezután egy-két záró gondolat következik az 5. pontban.

2 Lényegi észrevételek

Alább pontokba szedem a könyv erényeit (2.1), majd néhány – megítélésem szerint – nem ki-fejezetten előnyös jellemzőjét (2.2).

2.1 Erények

2.1.1 A szerzők a modell kifejtését a monoton építkezés elve szerint tervezik, és igen figyelemreméltó következetességgel úgy is hajtják végre. A jelenségek vizsgálatában és a szabályok felállításában az egyszerűbb felől haladnak a bonyolultabb felé, a koncentrikus körök gyűrűihez hasonlatosan megőrizve-bővítve a korábbi eredményeket. Ehhez világosan kialakított rendszer, koncepció és fegyelmezett, precíz kivitelezés szükségeltetik. A két szerző minden kétséget kizáróan maradéktalanul megfelelt e kívánalmaknak. Mindössze egy-két szoros kivételt fogok ebből a szempontból a 2.2 alpontban szóvá tenni, dehát egy ekkora vállalkozás esetén ennyi „hibaszázalék” messze a tűrőhatáron belül marad (és természetesen az sem biztos, hogy az általam problematikusnak ítélt mozzanatok valóban egyértelműen azok).

2.1.2 Az előző pontban általánosságban említett következetességre hadd említsek itt egy olyan példát, amely nekem a legjobban tetszett! Azt szemlélteti, hogy a szerzők igyekeznek a tárgyalás sokszor szerteágazó szálait is gondosan elkötni. A 142. oldalon az SZ kategóriájú részben azt olvassuk, hogy a datívuszi DP birtokos kimozgatása a mátrix DP-ből csak a [SPEC,DP] pozícióban keresztül történhet. Néhány sorral lejjebb (ugyancsak az SZ-ben) viszont már arról van szó, hogy a birtoklásmondat generálása során egy ilyen birtokos egy NP-ből mozog ki. Ezen a ponton a recenzens kezdi dörzsölni a kezét, és lejegyzí magának a következetlenséget. A 143. oldalon ismét azt látja, hogy csak DP-ből lehetséges ilyen kimozgatás. Aztán eljutunk a 161. oldalra, ahol a szerzők elkötik a szálát és lehűtik a bírálót: az elemzésnek „egy gyenge pontját vélheti felfedezni az éles szemű olvasó: D-módosítói pozíció híján az *Adynak* birtokost egyetlen lépésben mozgattuk el N melletti vonzatpozíciójából V melletti hamisvonzathelyére, amit eddig csak markáns esetjelöléssel bíró vonzatoknak engedünk meg. Ezt a problémát azonban könnyű elhárítani. A birtokos-vonzat az NP határolóburkot eddig is átugrotta, a D-módosítóra mint „vészkijáratra” a DP határolóburkon való átjutáshoz volt szükség – a tárgyalt elemzésben pedig nincsen ilyen burok a tárgyi kifejezés körül.” A bírálónak tehát ebben az esetben nem (sem) sikerült következetlenségen érnie a szerzőpárost, és csupán

azzal vigasztalódhat, hogy – mivel felfigyelt az eddig elvarratlan szálra – a szerzők értékítélete alapján is „éles szemű olvasónak” minősül.

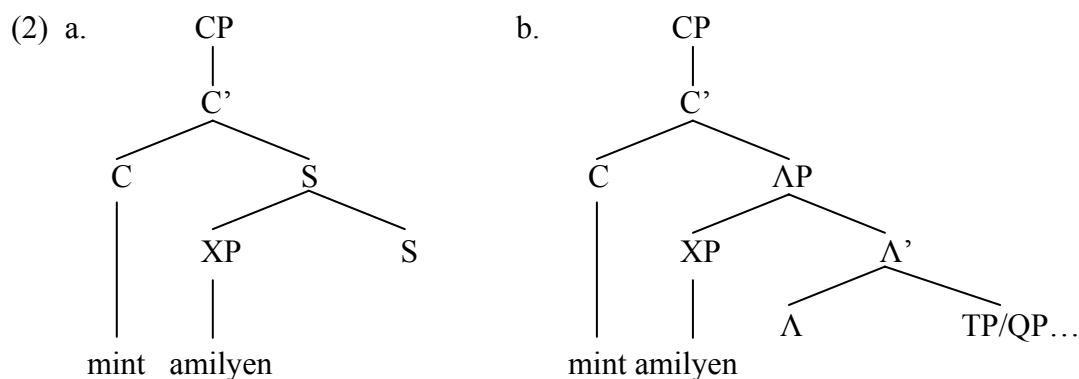
2.1.3 Teljes mértékben egyetértek annak az É. Kiss-féle feltevésnek a megőrzésével, amely szerint a magyarban a vonzatszerkezet szintaktikai reprezentációja nem hierarchikus, vagyis „lapos”, l. a 45. oldalt.

2.1.4 Mindenféleképpen indokolt az 1992 utáni magyar szakirodalomból bizonyos funkcionális kategóriáknak (és természetesen azok kiterjesztéseinek) az átvétele. Az egyik legfontosabb hozadéka ennek az, hogy az igemódosító [SPEC,VP] és a fókuszált összetevő [SPEC,FP] következetesen és rendszerszerűen szétválasztható (vö. *János most könyvet olvas – János most 'könyvet olvas, és nem újságot*). Ezek szerencsétlen módon egybeestek É. Kiss (1992) egyszerűbb modelljében.

2.1.5 Az V. fejezetet kiemelkedően jónak ítélem. Széles körű, részletes és meggyőző elemzések sorát nyújtja.

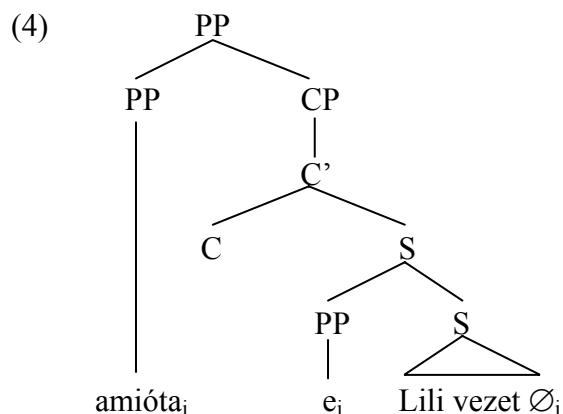
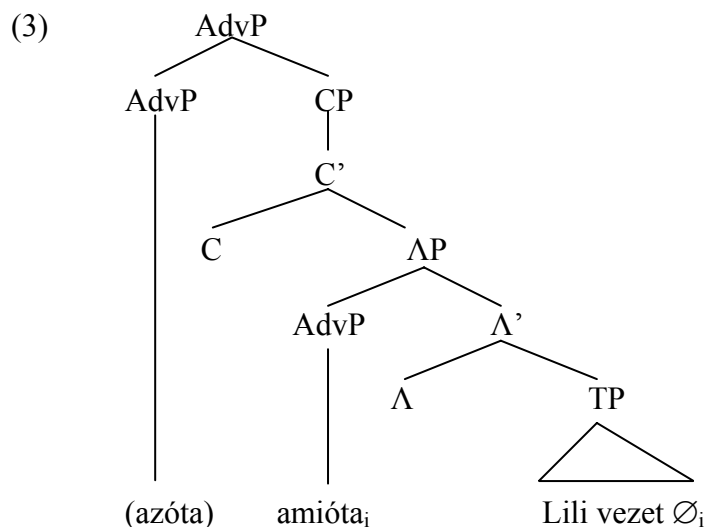
2.1.6 A 113. oldalon szerintem nagyon találó szemantikai magyarázatot kapunk arra, hogy miért marad az igekötő az ige mögött mondattagadáskor: ezzel letagadjuk a cselekvés befejezettségét.

2.1.7 Intuitív és elméleti szempontból egyaránt elegánsnak és meggyőzőnek gondolom a VII. fejezetben az alárendelő mondatok szerkezeti elemzését, amely módosítja Kenesei (1992) klasszikus felfogását, vö.:

Amint azt (2b) mutatja, Alberti–Medve egy operátorszerű funkcionális fej kiterjesztésének (Λ P-nek) fogja fel a beágyazott mellékmondatot, és erre megfelelő szemantikai érvet is szolgáltat. Számomra azért kifejezetten szimpatikus ez a megközelítés, mert a (tagmondatból kiemogatott) vonatkozó névmásnak kiváló helyet biztosít a Λ P specifikáló pozíciójában (egy klasszikus operátorpozícióban). Ezzel szemben Kenesei (1992) jobb híján az S-hez kénytelen csatolni ezt a névmást, ami közel sem olyan természetes, elvszerű eljárás, vö. (2a).

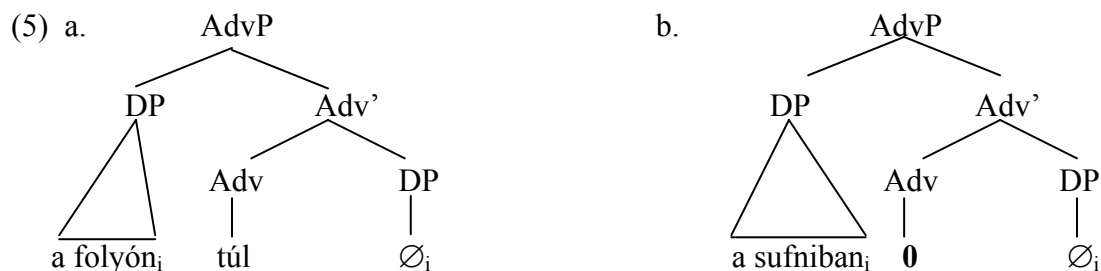
2.1.8 Határozottan könnyednek és teljes mértékben meggyőzőnek tartom azt, ahogyan a szerzők az olyan vonatkozó mellékmondatos szerkezeteket elemzik, amelyekből hiányzik az oblikvuszi utalószó (pl. *Amióta Lili vezet, egészen megváltozott*). Vessük össze az ő megoldásukat (3) Keneseiével (1992) (4)!

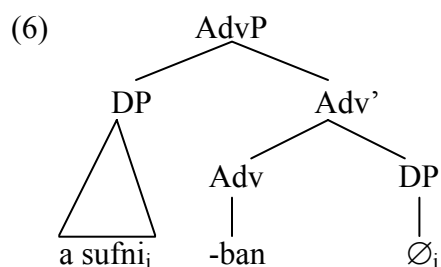
Megítélésem szerint (3) óriási előnye, hogy semmiféle módosítást nem vezet be a vonatkozó mellékmondat kötőszavának (*amióta*) a kezelésébe az ilyen esetekben sem. Az ugyanúgy ki-mozog a TP-ből (QP-ből stb.) a Λ P specifikáló pozíciójába, és csupán annyi „rendkívüli” törté-nik, hogy az utalószó (*azóta*) választhatóan törlődik a fonológiai komponensben. Ezzel szemben Kenesei rendhagyó módon a kötőszót az utalószó pozíciójába illeszti be, és ilyenkor nála a „tényleges” kötőszó szerepét egy láthatatlan operátorszerű elem (4) tölti be. Mindezek alapján az Alberti–Medve-féle megoldást egyszerűbbnek, elvszerűbbnek és nem utolsósorban olvasóbarátabbnak találom.

2.1.9 Ésszerű és kellően megalapozott egyszerűsítésnek vélem, hogy a *hogya* kötőszós mellékmondatokat (HKM-eket) tartalmazó deverbális főnévi fejes szerkezeteket egyéb HKM-es konstrukciók mintájára elemzik, és nem vezetnek be újabb altípusokat.

2.1.10 Tetszik a névutós frázisok és a „tartalmas” oblikvuszi esetragos DP-k egységes kate-goriális kezelése AdvP-ként (a 191. és 244. oldalon), hiszen ezt a koordinálhatóságuk szinte egyenesen előírja (vö. *a ház mögött és a sufnyiban*). Én ugyanakkor a DP-k esetében egy lépés-sel tovább mentem volna a minimalizmus útján (vö. Bartos (2000)). Először lássuk az Al-berti–Medve-féle megoldást!

Kiváló elgondolásnak tartom, hogy a magyar frázisok fej–komplementum relációjának egységes kezelése érdekében az Adv kategóriájú névutó vonzataként, tőle jobbra születik meg a DP, aztán az AdvP specifikáló pozíciójába mozog, és így áll elő a megszokott felszíni sorrend (vö. (5a)). A ragos DP-k esetében pedig a szerzőpáros azt teszi fel, hogy egy hangalak nélküli névutói (Adv) fej van a szerkezetben (0), vö. (5b). Ez utóbbival kapcsolatban úgy látom, hogy minden további nélkül fel lehetne ruházni magát az esetragot az Adv fej szerepével, és csak annyit kellene kikötni, hogy mivel ez az elem kötött morféma (rag), kötelező jelleggel hozzá kell tapadnia egy megfelelő tőhöz, amely kézenfekvő módon a DP-ben található NP fejé, vö.:

Szerintem így közvetlenebbül és természetesebben ragadható meg a tartalmas oblikvuszi esetragok és a névutók funkcionális és (ebből következő) feltételezett kategoriális azonossága.

2.1.11 Határozottan ötletes megoldásnak ítélem azt, hogy bizonyos elliptikus szerkezetek kezelésére Bánréti (1992) eredeti megoldását módosítva a szerzőpáros egy hangalak nélküli *w* komponáló igét vezet be (l. a 208. oldalt). Nagyon szépen bemutatják, hogy ennek az eszköznek kialakult egy alapvető funkciója az MP-ben az angol és a hozzá hasonló nyelvek jellemzésére. Ezután rámutatnak arra, hogy a magyarban miért logikus másfajta szerepkörrel ellátni egy ilyen igitípust, és arra, hogy mindezt a nyelvek közötti parametrikus eltérések univerzális grammatikai síkjára emelhetjük. (Egy két konkrét részletet l. a 3.3.2 alpontban.)

2.2 Néhány kevésbé előnyös vonás

2.2.1 Véleményem szerint a könyv címéből hiányzik az utalás arra, hogy itt lényegében egy *mondattani* modellről van szó, hiszen – legalábbis a mai szóhasználatban – a generatív grammatika kifejezés jóval tágabb értelmű. Az alapvető mondattani célkitűzést egyébként a könyv a 12. oldalon maga is megfogalmazza: „... teljességre törekvő mondatelemző vizsgálódásra hívjuk az olvasót”. Természetesen a „mondatelemzést” értelmezhetnénk tágabban is, úgy, hogy a vizsgálódás során nem csupán egy koherens szintaktikai modell fejlődik ki, hanem egy fonológiai, morfológiai és szemantikai is. Erről azonban távolról sincs szó. Ezen túlmenően az is belekerülhetett volna a főcímbe, hogy ez egy *magyar* modell. Ez ugyan szerepel az alcímbe (*Magyar transzformációs generatív nyelvészeti elemzések*), ám az nem jelenik meg a

külső borítón. A főcím és az alcím együttese helyett nekem a következő címjavaslatom lenne: *Magyar generatív mondattani gyakorlókönyv / elemzések.*

2.2.2 A *Bevezető* a 13. oldalon a kezdő olvasó feltételezett tudásszintjeként a következő munkák ismeretét jelöli meg: Kiefer (1992) *Grammatikaelméleti bevezetője* (É. Kiss–Szabolcsi (1992)), a kötetnek az egyszerű mondat szerkezetével foglalkozó, É. Kiss Katalin által írt fejezete (É. Kiss (1992)), valamint É. Kiss–Kiefer–Siptár (1998)-nak az ugyancsak É. Kiss Katalin által jegyzett mondattani fejezete (É. Kiss (1998)) – ezzel kapcsolatban l. még a 3. lábjegyzetet a 20. oldalon. Ebből az alapfeltevésből fakadóan a könyv nem ad összefüggő elméleti bevezetőt, ismertetőt vagy összefoglalót. Elvárja, hogy akár a legkezdőbb olvasó is a fent említett három munkát előzetesen tanulmányozza át, és erre a háttérismeretre támaszkodva, az egyes fejezetek megfelelő részleteiből öntevékenyen rakja össze az új modellt.

Két komoly gondom is van ezzel az eljárással. Egyrészt a Kiefer (1992)-féle *Grammatikaelméleti bevezető* deklaráltan nem didaktikus, tankönyvszerű bemutatása a kormányzás és kötés elméletnek, ezért módszere homlokegyenest ellenkezik például a könyv módszerével. Emiatt szerintem nem szerencsés egy teljesen kezdő olvasót ebbe a mélyvízbe dobni, ráadásul úgy, hogy ehhez a kalandhoz az olvasó nem (feltétlenül) kap tanári/szakértői segítséget. Több éves saját oktatói tapasztalat mondhatja velem, hogy a szóban forgó fejezet – tömörsége és töménysége miatt – egy kezdőt segítség nélkül könnyen elkedvetleníthet és visszatántoríthat. Ráadásul ha a kezdő olvasó mégis sikerrel vette ezt az első háttérismeret-elsajátítási akadályt, akkor viszont a didaktikailag egyébként gondosan felépített könyvet nem egy esetben meglehetősen „szájbarágós” találhatja.

2.2.3 Véleményem szerint sokkal jobb lett volna, ha a könyvet teljes mértékben önjáróvá, önállóvá formálják a szerzők, és függetlenítik más forrásoktól. Egy kezdő olvasó igényeit ez sokkal jobban kielégíthette volna. Másrészt úgy vélem, a könyvben kódolt modellt mindenképpen szükséges lett volna összefüggően kifejteni. A tárgyalás menetéből és szelleméből adódóan ezt a könyv vége felé tartottam volna megfelelőnek.

2.2.4 A *Bevezető* 17. oldalán ezt olvashatjuk. „A könyvet lezáró index a szokásos tárgymutatóknál fontosabb szerepet játszik. Pótolni hivatott egy definíciókat és egyéb grammatikaelméleti ismereteket kínáló külön kötetet vagy fejezetet.” Ez az idézet szerzői válasznak is tekinthető az előző pontban szereplő megjegyzéseimre. Ennek ellenére továbbra is határozottan úgy látom, hogy jót tett volna egy összegző, lezáró fejezet, amely a modell felépítését, összefüggésrendszerét áttekinti. Ezt egy betűrendes tárgymutató csak elenyésző mértékben képes pótolni.

Ráadásul mindehhez az társul, hogy megítélésem szerint ez az index ilyen formában sokkal nehezkesebben használható, mint egy hagyományos. Sőt, itt erőteljesebben kell fogalmaznom: reménytelenül rosszul használható. A gondot a következő idézet világítja meg (341. oldal, 1. lábjegyzet). „A könyv jellegéhez illeszkedve nem oldalszámokat adunk meg az egyes témák mellett, hanem az adott témáról tanulságos információt nyújtó funkcionális részek [...] számát, a könyv időrendjében.” Ez azt jelenti, hogy ha egy utalást ki akarunk keresni, akkor nem a jól bevált módon az oldalszámokat pörgetve jutunk el a kívánt oldalra, hanem először – feltehetőleg legegyszerűbben a fejléc segítségével – betájoljuk a megfelelő fejezetet (ennek a számát egyértelműen jelzi a kód), majd a fejezetek általános felépítésének ismeretében türelmesen (vagy egyre türelmetlenebbül) előre vagy hátra lapozgatva eljutunk a megfelelő funkcionális részhez (SZ, G, P stb.) és – ha ez több oldalas – akkor megint türelmesen (vagy egyre

türelmetlenebbül) lapozgatva-keresgélve eljutunk a megfelelő rész megfelelő oldalára (esetleg oldalaira). Az I. fejezet esetében például rendkívüli módon megnehezíti az ilyen index szerinti tájékozódást, hogy a különböző kódjelű részek többször is előfordulnak, tehát még valamiféle linearitási rend sincs közöttük.

Nem vitatom, hogy a funkcionális kódok hasznos többletinformációt hordozhatnak, ezért úgy látom, hogy ezt az új utalási módszert és a hagyományosat ötvözni kellett volna, hogy a keresés határfoka ne csökkenjen ilyen komoly mértékben: a kódok mellett az oldalszámokat is meg kellett volna adni. Ez főleg azért lett volna elengedhetetlenül fontos, mert a mű a szokásosnál jóval központibb szerepet szán az indexnek. Ezt a szerepet azonban e miatt a nehézség miatt aligha tudja így betölteni. Ehhez kapcsolódóan rá kell mutatnom, hogy egyetlen fogódzóként a *Tárgymutató* segítségével igyekeztem egy-egy fogalom használatának vagy egy-egy jelenség elemzésének utánajárni a könyvben, de egyáltalán nem vagyok biztos benne, hogy a megadott címszavak minden releváns előfordulását megtaláltam (vagy volt türelmem – találomra – megkeresni) az oldalszámok hiánya miatt.

2.2.5 Először talán a 26. oldalon találkozunk azzal a felfogással, amely szerint a melléknévi igenév melléknévi szófaji kategóriájú (A), a határozói igenév határozói szófaji kategóriájú (Adv), a főnévi igenév pedig Inf kategóriájú. Úgy vélem, a generatív irodalomban összehasonlíthatatlanul erőteljesebb az a nézet (vö. Bresnan (1982), Komlósy (1992), Kenesei (2000), Laczkó (2000) stb.), amely mindhárom igenévi formát igei (V) kategóriájúnak fogja fel. A 27. oldalon ezzel kapcsolatban a következők olvashatók. „Az (át-)érezve fejet igéből képeztük ugyan, de hagyományos határozói igenévi besorolása is azt fejezi ki, hogy határozói szerepben vesz részt a szintaktikai szerkezetben.” Úgy vélem, ez a felfogás ebben a munkában azon ritka esetek egyike, amelyekben a szerzők elvetik (vagy felülbírálják) annak az irányzatnak a széles körben bevett nézetét, amelynek a szellemiségét egyébként következetesen képviselik. Ennek a problematikának csak egy-két részletéről fogok alább szólni. A szerzőket és az érdeklődőket Komlósy (1992)-höz és Kenesei (2000)-hez utalom. Ezek a munkák számos meggyőző érvet vonultatnak fel az igevek V kategóriájú besorolása mellett és az ellen, hogy melléknévi, határozói stb. címkéssel lássuk el őket.

A 42. oldalon a szerzők röviden megindokolják, hogy a főnévi igenevet miért Inf és miért nem V kategóriájúnak tekintik (szemben például Kiefer (1992)-vel vagy mondjuk Kenesei (2000)-rel). Az egyetlen megfontolás az, hogy nem kívánják (\pm finit) jegyekre hivatkozni, (vö. $V_{[+fin]}$ vs. $V_{[-fin]}$), hanem a ragozott és nem ragozott ige közötti különbséget kategoriálisan kívánják megragadni. Ez utóbbi esetben nem hiszem, hogy a kategoriális megkülönböztetés számottevően egyszerűbb vagy könnyebben emészthető a kezdő olvasó számára. Szerintem abban is van legalább ugyanannyi logika, hogy a ragozott és nem ragozott igék közötti számos és nagyon lényeges hasonlóságot kategoriális egyezéssel ragadjuk meg, és az ebből a szempontból másodlagosabbnak tekinthető különbségeket jegyekkel fejezzük ki. Igazából a szerzők sem tudják megspórolni bizonyos jegyek alkalmazását az adott területen sem, hiszen például náluk a főnévi igeneves szerkezetekhez speciális, testre szabott funkcionális fejek (és azok projekciói) rendelendők. A különbségtételre pedig a szerzők a kategoriális indexelést használják, pl. F_{Inf} , Q_{Inf} stb.

Arra is fel szeretném hívni a figyelmet, hogy a legújabb leíró nyelvtan, Keszler (2000) sem ejti egybe a határozói igenévi, illetve melléknévi igenévi kategóriákat (szófajokat) a határozó(szó)i, illetve melléknévi kategóriákkal (szófajokkal), hanem külön (átmeneti) szófajokként tartja őket számon. Ezért úgy vélem, hogy a szerzőpáros eljárása túlzottan leegyszerűsítő az általuk emlegetett „hagyományos” grammatikákhoz viszonyítva is. Természetesen kiválóan

meg lehet vele ragadni például azt, hogy egy melléknévi igeneves szerkezet és egy melléknéves kifejezés „kifelé”, funkcionálisan hasonlóan viselkedik, viszont teljességgel elveszítjük a két fej közötti, szerkezeten belüli különbség formai kódolásának a lehetőségét (vö. Komlósy 1992: 386–387). Például egy melléknévnek soha nem lehet tárgyi bővítménye, egy melléknévi igenevet viszont nem fokozhatunk, vö.:

(7) *Ez volt a Jánost lehangolóbb hír.

Itt azért elfogadhatatlan a kérdéses kifejezés, mert a fokozás egyértelműen azt jelzi, hogy melléknévvel van dolgunk, egy melléknévnek viszont (szemben egy melléknévi igenévvel) nem lehet tárgya, és ez feloldhatatlan kategoriális ellentmondáshoz vezet. Komlósy (1992) alapján azt is tudjuk, hogy a két kategóriának „kifelé” sem teljesen egyforma a viselkedése, mert közöséges körülmények között a melléknévi igeneves kifejezések nem használhatók állítmányi szerepben, vö.:

(8) *Tegnap délután a diák a leckéjét író volt.

Mindezek alapján határozott meggyőződés, hogy valamilyen különbségtételre mindenképpen szükség lenne Alberti–Medve rendszerében is. Ezt úgy látnám a legegyszerűbben kivitelezhetőnek, hogy az átmeneti szófaji jelleget egy kategoriális indexszel jelölnék: A_V és Adv_V . Ez úgy lenne értendő, hogy a főkategóriát tekintve melléknevekkel vagy határozószókkal állunk szemben, de e nagy osztályon belül egy sajátos „alkategoriális” osztályt alkotnak. Ilyen kategoriális indexelésre a könyvből épp az imént mutattam példát (F_{Inf}). Vessük össze ennek szellemében a *lehangoló* szó besorolását az alábbi példában!

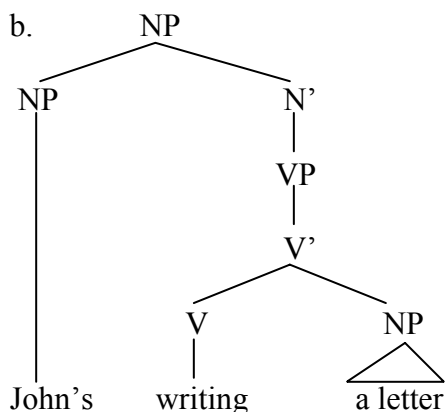
(9) a. a részletes, de kissé lehangoló (A) tájékoztató
 b. az unalmas és Jánost kissé lehangoló (A_V) tájékoztató

(9a)-ban a *lehangoló* egyértelműen melléknév (A), hiszen hiányzik mellőle a kiinduló ige kötelező tárgyi bővítménye, és egyébként fokozható is: *a részletes, de az átlagosnál kissé lehangolóbb tájékoztató*. (9b)-ben pedig a fent mondottak értelmében minden kétséget kizáróan melléknévi igenévvel (A_V) állunk szemben. Azért választottam a (9a) példát, mert az a II. kötet első oldalán található, elsőként elemzett mondatban szerepel. A szerzők „melléknévi igeneves” modorban kezelik a *lehangoló* szót: olyan AP-szerkezetet tesznek fel, amelyben az igekötő (*le*) az AP specifikálójában van (természetesen mozgatóssal kerülve oda). Itt szerintem mindenképpen egy közöséges A fej alá kellett volna helyezni a teljes szót – igekötőstül. Azért érdekes ez a példa, mert úgy látom, hogy ilyen esetekben jól jönne az Alberti–Medve-megközelítés számára is az $A \leftrightarrow A_V$ megkülönböztetés. A (9a)-ban szereplő *lehangoló* (igenévből képzett) A kategóriájú önálló szótári tétel, ugyanolyan jellegű, mint az *unalmas* vagy a *részletes* melléknevek (vö.: *lehangolóbb, unalmasabb, részletesebb*). Ezzel szemben a (9b)-ben felbukkanó *lehangoló* alakot Alberti–Medve saját rendszerében már teljes joggal elemezhetné úgy, ahogy (szerintem helytelenül a (9a)-belit kezelték). Ehhez természetesen szükségünk lenne az említett (al)kategoriális különbségtételre.

Röviden megemlítek még egy alternatív elemzési lehetőséget. Egyrészt van rá külföldi szakirodalmi példa, másrészt könnyen beilleszthető lenne a szerzők modelljébe is. Az az alapötlet, hogy a „belül X kategória, kifelé Y kategória” relációt közvetlen szintaktikai kódolással ragadjuk meg. Ezzel a megoldással kezelik sokan az angol igei gerundiumos szerkezeteket, l.

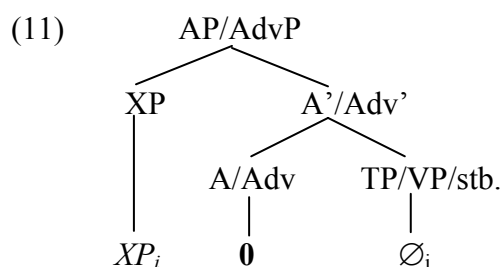
az alábbi példát és a leegyszerűsített, kissé ódivatú ábrázolást (amely a céljainknak tökéletesen megfelel):

- (10) a. John's writ-ing a letter
 János.gen ír-GER egy levelet
 szó szerint: '*Jánosnak egy levelet (meg)írása'
 'egy levélnek a János általi (meg)írása'

A példában *John's* ('Jánosnak') genitivuszi birtokos, az *-ing* végződés az igei gerundium képzője (GER), az *a letter* pedig tárgyi funkciójú főneves kifejezés, ahogyan az közöséges tárgy igék mellett is lenni szokott. Itt tehát egy igei frázis van egy külső NP burokban.

Egy ilyen jellegű megoldást azért is tartanék könnyen beépíthetőnek Alberti–Medve elméletébe, mert a szemantikailag tartalmaz oblikvuszi esetragos DP-eket sajátos szintaktikai kategóriaváltó eljárással kezelik, l. (5b)-t. Annak az analógiájára véleményem szerint itt is feltehetnénk egy Adv vagy A kategóriájú \emptyset fejet, amely az igei frázist (VP-t) vagy annak valamely funkcionális projekcióját (TP-t, FP-t stb.) venné komplementumául, vö. (5b)-t és a szematikus (11)-et.

A szerzők védelmében e kérdéskör lezárásaként arra hívom fel a figyelmet, hogy a tőlük megszokott átgondoltság jegyében ők is tudatában vannak annak, hogy bizonyos megfontolások esetleg az ő rendszerüket is rákényszeríthetik egy ilyen értelemben vett árnyaltabb megközelítésre: „... szükség esetén melléknévi igenévi vagy határozói igenévi kategóriák bevezetéséhez is folyamodhatunk” (42. oldal). A fő különbség közöttünk csupán annyi, hogy én a fenti gondolatmenet alapján úgy látom, hogy ezt a „folyamodást” célszerű lett volna máris végrehajtani.

2.2.6 Úgy vélem, hogy a „természetes szubjektumnak” a közönséges topiktól való elkülönítésére legalábbis a könyvben található formában nem lett volna igazán szükség. Megítélésem szerint inkább megzavarhatja a (kezdő) olvasót, mintsem biztos fogódzót nyújtó, további elemzési árnyalatokat megragadni képes eszközt adna a kezébe.

A könyvben egy helyen kissé pontatlanul megfogalmazott jellemzés szerint a természetes szubjektum „természetesen”, a közönséges topik pedig „mesterségesen” nyújtja ugyanazt a diskurzus-funkciót ugyanolyan eljárás eredményeképpen ugyanabban a pozícióban (az idézetet l. alább). Úgy vélem, a könyv bonyolultabbá teszi azt, amit É. Kiss (1992) a topik kezelésére alkalmaz (a kontrasztív topik nála is élesen elkülönül a közönségestől). É. Kissnél a topikba emelhetőségnek különböző szempontjai vannak, és jelöletlen esetben pontosan az az argumentum lesz a „befutó”, amelyet a könyv természetes szubjektumnak nevez. Ugyanakkor az É. Kiss-féle többi szempontot a könyv nem igazán veszi szisztematikusan figyelembe. Vagyis a szerzők nem mutatják be azokat a tényezőket, amelyek az ő fogalmaik szerinti („mesterséges”) topik kiválasztását befolyásol(hat)ják – vagy ha igen, ezt nem elég hangsúlyosan teszik, mert én nem bukkantam rá (persze az is lehetséges, hogy a *Tárgymutatónak* a 2.2.4 alpontban említett hiányossága miatt idő előtt feladtam ennek a témának a körbejárását). Mindezek előrebocsátása után lássuk a részleteket!

A „természetes szubjektum” első szöveges említésére a 49. oldalon kerül sor. A szerzők elvetik É. Kiss „logikai alany” parafrázisát a topikra, és helyette vezetik be ezt a szakkifejezést a következő, standardnak tekinthető értelmezéssel: az így megnevezett szereplőről szól a mondat. Viszont már itt meglehetősen elbizonytalanítják a (kezdő) olvasót. „Hogy ez intuitív tartalmán túl mit jelent, arról nagyon sokat nem fogunk tudni mondani [...], de az tény, hogy a diskurzus-szerveződésben relevánsnak bizonyuló, régóta ismeretes, de a klasszikus logikai eszköztárral leírhatatlannak tűnő fogalomról van szó”. További terminológiai bizonytalanságként érzékelem (és gondolom, a többi olvasó is), hogy kezdetben É. Kiss „logikai alanyát” az ő „természetes szubjektum” fogalmukkal váltják ki, aztán később, az 51. oldalon kissé indirekt módon kikövetkeztethető, hogy náluk a „természetes szubjektum” nem azonos az általános-ságban vett topikkal, hanem igazából a következő megfelelésekről van szó: É. Kiss topikja = Alberti–Medve szubjektuma, É. Kiss topikjának (egy kitüntetett argumentum théta-szerepén alapuló) megnyilvánulása = Alberti–Medve természetes szubjektuma. Erre a következtetésre az 51. oldal alábbi mondatai alapján juthatunk. „Úgy tűnik, a szubjektum–predikátum tagoló-dáshoz valóban szubjektum, cselekvő vagy átélő entitás szükséges [...]. [...] célszerű a nominatívuszi vonzat és a mondat szubjektuma közt különbséget tenni.” Mindezek miatt szerintem nem igazán következetes a könyv topik-terminológiája. Bár a szabályokban és az ágrajzokban gyakorlatilag mindig a topik ↔ (természetes) szubjektum szembenállás szerepel, a szerzők felfogásának inkább a következő kategorizálás felelne meg: topik = szubjektum és ezen belül természetes topik (szubjektum), mesterséges topik (szubjektum) és kontrasztív topik (szubjektum). Egy ilyen szellemű felosztásra szinte véletlenül rá is bukkantam a 91. oldalon.

A könyv legfontosabb mondandója a természetes topikról a következő. Bizonyos igei és egyéb predikátumok (és a predikátumok túlnyomó többsége ilyen) ún. kategorikus állítástípusban szeretnek előfordulni. Egy ilyen állítás – a szerzők által semlegesnek nevezett mondatban – természetes szubjektum ~ predikátum alapszórendet igényel. A predikátumok pedig egyedileg, önállóan jelölik ki azt az egy argumentumot, amelyet a legszívesebben látnak ilyen szerepkörben. Ezt az információt a lexikai tételükben rögzíteni kell. A választás alapja az argumentum théta-szerepe. Ezzel kapcsolatban az a (további) gondom, hogy a théta-szerepekkel, azok rendszerével általában is meglehetősen mostohán bánik a könyv, és itt is mintegy futólag teszi a következő megjegyzést az 51. oldalon. „Úgy tűnik, a szubjektum–predikátum

tagolódáshoz valóban szubjektum, cselekvő vagy átélő entitás szükséges (*kategorikus állítás-típus*).” Az az alapvető kérdés, hogy csak ágens és experiens lehet-e természetes szubjektum, vagy esetleg még más szerepű argumentumok is. Ezt határozottan ki kellene mondani! Bizonytalanságunk csak fokozódik a 68. oldalon, ahol a könyv a következő példát elemezve nem dönti el egyértelműen, hogy benne a *tandíj* természetes szubjektum-e vagy sem.

(12) A tandíj be van fizetve. (P2.8.i.)

A szerzők ezt írják: „a tandíj ebben az esetben nem minden kétséget kizáróan természetes szubjektuma az állításnak.” Az elbizonytalanított olvasó nem is érti, hogy az eddig mondottak fényében egyáltalán hogyan vetődhet fel az a lehetőség, hogy természetes szubjektumnak tekintsük ezt az argumentumot, hiszen ő garantáltan nem ágens vagy experiens. A „nem minden kétséget kizáróan” megfogalmazás viszont köznap olvasatában leginkább azt sugallja, hogy „nagy valószínűséggel”.

A 89. oldal első bekezdése pedig egy elvibb szinten bizonytalanít el bennünket nagy mértékben. A következő mondat topikjáról van benne szó.

(13) Péter minden alkalommal több barátját is meghívta.

A bekezdés lényege így szól. „Topikként is értelmezhetnénk éppen az alanyt [...], de célszerűbbnek látszik a topikmódosítót olyankor felhasználni, amikor az előtérbe állítást nem teszi meg maga a nyelv (pl. a *Marit minden alkalommal meghívta Péter* mondat esetében, ahol „mesterségesen” kell Marira irányítanunk a figyelmet). A természetes szubjektum pozíciójába pályázó összetevő topicalizálása szemantikailag ártatlan dolog, de redundáns, mert nem világos, hogy milyen eltérő jelentéstartalmat tudnánk ennek a lépésnek tulajdonítani, ezért ne kövessük ezt az utat.” Ezzel kapcsolatban két megjegyzésem van. a) Szerencsétlen fordulatnak tartom azt a metaforikus sugallatot, hogy a természetes szubjektumos mondat létrehozásáról maga a nyelv gondoskodik, a mesterséges szubjektumosról pedig valami vagy valaki más. b) Az az elvi problémám, hogy a bekezdés alapján egyáltalán nem látom indokoltnak a korábban sokkal nagyobb ívűnek indult megkülönböztetést. A természetes szubjektumos mondatokról eddig azt mondták a szerzők, hogy azok alapesetben semlegesek, a közönséges (mesterséges) szubjektumosak pedig soha nem semlegesek. Ebből kifolyólag két különböző fejezetben is tárgyalják őket. Ez a bekezdés viszont azt mondja, hogy nem világos, milyen eltérő jelentéstartalmat állapíthatnánk meg. Akkor viszont az nem világos, hogy mitől semleges az egyik mondat és nem-semleges a másik. Számomra a bekezdésnek az a legfőbb tanulsága, hogy É. Kiss (1992) topik kiválasztási általánosításai részletesebb, koherensebb rendszert alkotnak. Nála is nagy befolyásuk van a théta-szerepeknek, de egyéb tényezők felülbírálnak őket. Elképzelhetőnek tartom, hogy a szerzőpáros újszerű megközelítése árnyaltabb elemzést tenne lehetővé, de ehhez érzésem szerint alaposabban és egyértelműbben kellett volna azt kidolgozni.

A 60. és a 63. oldalon egyebek között arról van szó, hogy egy pro-val kifejezett alanyt tartalmazó, VP burokkal megjelenő mondat is (lehet) kategorikus értelmezésű. A könyv modelljének alapáltalánosítása ugyanakkor az, hogy legalábbis a lexikailag kifejezett alanynak a „természetes szubjektum” pozícióját kell elfoglalnia, és ez automatikusan egy TP burkot jelent. Véleményem szerint a modell egységesebb és következetesebb lehetett volna, ha felteszi, hogy a pro alany is felmozog a TP specifikálójába. Ily módon nem lett volna szükség egy speciális VP burkos alszabályra. A 17. lábjegyzet ezt mondja: „[...] tetetlen összetevőt csakis akkor vetünk alá mozgatásnak, ha ezt kifejezetten kikényszeríti valamilyen *szemantikai ok*.”

Nos, megítélésem szerint a természetes szubjektumos, TP burkos értelmezéshez szükséges közvetlen információknak a pro mozgatásával történő kódolása bőségesen elégséges szemantikai ok.

Ehhez kapcsolódóan a szerzőknek azzal az általánosításával sem értek egyet, amely szerint ha megjelenik egy hangalakkal bíró névmás topik pozícióban, akkor a mondat (automatikusan) elveszíti a semlegességét. Számomra például az alábbi mondatnak minden további nélkül lehet semleges (sima kategoriális állításos) értelmezése.

(14) Én imádom a töltött káposztát.

A topikokkal kapcsolatban végezetül még egy megjegyzésem lenne. É. Kiss (1992) merőben másként elemzi a kontrasztív topikot, mint a közönségest. A transzformációkra vonatkozó, általánosan elfogadott megszorítások alapján amellet érvel, hogy az előbbit a mondat eleji pozíciójába kell beilleszteni, és a szemantika számára a neki megfelelő, tagmondaton belüli pozícióban egy vele összeindexelt, hangalak nélküli operátorszerű elemet kell generálni. A közönséges topikot viszont mozgatással juttatja a felszíni helyére. Alberti–Medve modelljében nincs ilyen generálási szembenállás a topikokra vonatkozóan. Mindez véleményem szerint megérdemelt volna legalább egy rövid SZ kategóriájú kitekintést.

2.2.7 A könyv 61–63. oldalán arról van szó, hogy a PRO marad a bázisgenerált pozícióban. Ez szembenáll a Kiefer (1992)-ben kifejtett felfogással (l. a 70. és a 71. oldalt), amely a PRO-t kormányozatlan topik-helyzetbe mozgatja abból a megfontolásból, hogy a chomskyánus elmélet idevágó felfogása szerint a PRO a kormányozatlan pozíciókat kedveli. Ez a kérdéskör rászolgált volna egy rövid lélegzetű tárgyalásra – legalább az SZ-rovatban. A pro-ról l. az előző pontot.

2.2.8 A 70. oldal utolsó bekezdése elveti É. Kiss (1998)-nak azt az feltevését, hogy főnévi fejet módosító melléknévi igeneves szerkezetek egy PRO-t tartalmaznak, mert ezt a PRO-t a teljes mátrix főnévi csoporttal (DP-vel) kellene kontrolláltatni, vö.: [_{DP} a [_{AP} vérengző PRO]_i kutya]_i. Ezzel szemben Williams (1994) externális argumentum felfogását részesíti előnyben: [_{DP} a [_{AP} vérengző] kutya]. Egyrészt ez utóbbival kapcsolatban teljesen kifejtetlenül marad az, hogy a szerzők mit értenek azon, hogy így is „tekinthetjük a szintaxisba bekódoltnak azt a tényt, hogy nem akárki vérengző ám, hanem az (AP-hez képest externálisan) említett kutya.” Másrészt ha a szerzők megengedik azt, hogy az AP fejének az argumentumigényét egy X⁰ (esetünkben N⁰) elem elégítse ki, akkor nem látom elvi akadályát, hogy ugyanerről az elemről (és nem a teljes DP-ről) tegyünk fel, hogy ő kontrollálja É. Kiss (1998) PRO-ját.

Ráadásul a szerzőpáros nem is alkalmazza következetesen a fenti elemzési eljárást. Az alábbi példa a könyv 211. oldaláról származik.

(15) [_{DP} az elejtett vad húsát boldogan és mohón faló marcona harcosokat]

Erről a szerzők egyebek között ezt mondják. Az AP (értsd: melléknévi igeneves szerkezet) „feje a *faló* folyamatos melléknévi igenév, amelynek ágensére maga az AP-t befogadó teljes DP utal”. Ez szerintem kétségkívül nyelvbtlás a szerzőpáros részéről, mert az ő elveik pontosan ezt a relációt zárják (zárnák) ki.

2.2.9 Nekem – egy alternatív generatív keretből, a Lexikai-Funkcionális Grammatikából (LFG-ből) szemlélődve – szimpatikusak a nominatívuszi és a datívuszi birtokosok Alberti–Medve-féle kezelésének bizonyos elemei (pl. az, hogy a datívuszi nem a nominatívuszi pozíciójából vagy azon keresztül jut el az ő [SPEC,DP] pozíciójába, illetve az, hogy a két alakot egyazon grammatikai funkció alternatív kifejezéseinek tekintik), vö. 141. oldal. Ugyanakkor rá kell mutatnom, hogy a szerzők tévesen jellemzik úgy a Szabolcsi-féle elképzelést, hogy abban (nominatívus → datívus) „esetváltás” történne. Szabolcsi hangsúlyozza (Szabolcsi–Laczkó 1992: 220), hogy a datívuszi rag itt nem esetvégződés, hanem operátorjelölő, és egy érdekes japán párhuzamot is említ, amelyben egy fókuszoperátor testes esetragokat is képes kiütni egy szó végéről (szemben a visszafogottabb magyar datívusszal, amely csupán egy zéró alakú esetragot tartalmazó tőhöz kapcsolódik).

2.2.10 A 143. oldalon a főneves szerkezetek tárgyalásakor azt olvassuk, hogy a rövid birtokosba nem férnek bele a „túl nagy birtokosok”, pl. egy hosszú birtokos szerkezet: **Péternek a húga könyve*. Szerintem ez a „túl nagy” jellemzés nem túl egzakt. Itt az eredeti Szabolcsi-féle magyarázat sokkal elvszerűbb. Azt mondja, hogy a hosszú birtokos szerkezetnek a SPEC pozíciója ki van töltve, így az egész DP [+operátor] jegyű lesz, ezért nem maradhat [SPEC,NP]-ben, hanem kötelezően operátorpozícióba törekszik, és a [SPEC,DP]-be mozog: *Péternek a húgának a könyve*. Nem világos számomra, hogy a szerzők miért nem vették át Szabolcsitól ezt az ötletet. A „túl nagy” kitételre visszatérve, azt hiszem, elég „nagy” a következő birtokos, mégis maradhat a („rövid”) helyén: *A tanárát kimondhatatlanul utáló diák könyve az asztalon van*. A 152. oldalon viszont az *ez a lány* DP-t kell „nagynak, telítettnek” nyilvánítaniuk, ahelyett hogy Szabolcsi nyomán az *ez* operátor jellegére hivatkoznának: **ez a lány barátja – ennek a lánynak a barátja*.

2.2.11 A 146. oldalon egy rövid eszmefuttatás található egy sarkalatos elméleti problémáról. Arról nevezetesen, hogy a szerzőpáros által kidolgozott modellben a mozgások irányára vonatkozó alapmegszorítás mindig érvényesül: felfelé mozgat, ugyanakkor a háttérelmélet szigorú nyomvezérlési elvét a szerzők megközelítése nem mindig elégíti ki. Ez azt jelenti, hogy bizonyos többszörös mozgások során egy nyom feljebb kerülhet a szerkezetben, mint a vele láncot alkotó antecedens, amit a klasszikus elvek nem tennének lehetővé. A szerzők érzékelik a problémát, szóvá teszik, és szakavatottan három módot is felvázolnak arra, hogy jelenlegi keretük hogyan viszonyulhat hozzá, de ők nem végzik el az alternatívák közötti választást. Teljes joggal járnak el így, mert egyrészt a célközönség számára mindez teljesen elvont, szinte követhetetlen elméleti okfejtéssorozat lenne, másrészt a probléma természetéből adódóan a szerzőknek alapos és kiterjedt háttérutatást kellene végrehajtaniuk egy megalapozott válasz kidolgozásának az érdekében.

A 182. oldalon azt az érvt hozták fel a szerzők egy bizonyos transzformációs művelet mellett, hogy egy transzformálódott összetevőnek k-vezérelnie kell a nyomát. Az előző bekezdésben ezzel szemben rámutattam, hogy más helyeken viszont bevallottan megsértik ezt az elvet. Emiatt az érvtet így meglehetősen gyenge lábakon állónak vélem. Esetleg az segíthetne, ha világosan behatárolnák azokat az eseteket, amelyekben tudatosan megsértik ezt az elvet, és az itteni jelenségről kimutatnák, hogy ez más természetű, és erre meg igenis érvényesíteni akarják az elvet.

2.2.12 A II. fejezet 55. oldalán vezetik be a szerzők a hamisvonathely fogalmát. Ennek az a lényege, hogy például egy igei predikátum mellett, a V' alatt nem feltétlenül csupán az adott

ige vonzatai számára generálnak helyet, hanem szükség esetén egy más predikátum vonzataként beillesztett összetevő számára, ha az átmenetileg vagy véglegesen ezt a pozíciót fogja egy transzformációs művelet eredményeként elfoglalni. Tudomásom szerint ez a GB klaszszikus elveivel teljes mértékben ellenkező eljárás. Azok az elvek (egyebek között a théta-elmélet és a projekciós elv) ugyanis csak olyan komplementumpozíciók generálását engedik meg, amelyeket már a kiinduló szerkezetben betöltünk, és az oda beillesztett összetevők az illetékes predikátumtól megkapják a maguk théta-szerepét. Egyébiránt ez a fő oka annak, hogy a GB nem tart(hat)ja meg a korábbi chomskyánus elmélet alanyból tárgyba emelő transzformációját. (A GB csupán a kitüntetett alanyi pozíció „üres” generálását teszi lehetővé a kiterjesztett projekciós elv szellemében.)

Én itt igazából nem ennek az új hamisvonzatos eszköznek a bevezetését kifogásolom (bár vannak fenntartásaim vele szemben, mert túlságosan erőteljesnek, a jelenlegi formájában meglehetősen korlátozatlanak látom), hanem azt hiányolom, hogy a szerzők nem mutattak rá erre az elméleti problémára. Ha valahol, akkor itt igazán indokolt lett volna legalább egy SZ kategóriájú tárgyalás. Továbbá az a kérdés is felmerült bennem, hogy nem lehetséges-e, hogy Alberti–Medve modelljében zömmel (vagy kizárólagosan) éppen a hamisvonzathelyeket is használó transzformációk vezetnek a nyomvezérlési elveknek az előző pontban említett megértéséhez. Ennek a megvizsgálására itt még felületesen sem tudok vállalkozni.

2.2.13 A könyv nagy hiányosságának tartom azt, hogy gyakorlatilag nem foglalkozik a GB esetelméletével, illetve annak a magyarra való alkalmazhatóságával (a *Tárgymutatóban* nem szerepelnek olyan fogalmak, mint az *esetelmélet* vagy az *esetadás*). A kérdéskör csak érintőlegesen bukkan fel a 70. oldalon, valamint a 199. oldalon a mondatátszövődés tárgyalása közben, és szerintem ebből következően meglehetősen követhetetlen lehet egy kezdő olvasó számára. Ha viszont a lelkiismeretes kezdő átrágtta magát Kiefer (1992) *Grammatikaelméleti bevezetőjén*, akkor erőteljes hiányérzete támadhat az esetelmélet tárgyalásának hiánya miatt. Ezenkívül megjegyzem, hogy a mondatátszövődéses esetadási jelenségeket a könyvben bemutatottól lényegesen eltérő módon kezeli az alapműnek tekintett Kiefer-kötet Kenesei-fejezete. A különbség szövege tétele megérdemelt volna legalább egy SZ kategóriájú eszmetuttatást.

2.2.14 További fajsúlyos hiányosságnak ítélem azt, hogy a könyv lényegében nem tárgyalja (alkalmazza) a kötéselméletet, pedig ez meghatározó komponense a GB-nek, ráadásul a magyar roppant fontos elméleti kérdéseket vet fel vele kapcsolatban. A *Tárgymutatóból* az ezzel az alelmélettel kapcsolatos szakkifejezések is hiányoznak. Egyedül a 176. oldalon említi a könyv legalább a C kötéselvet az alárendelő mondatok felvezetéséhez Kenesei (1992) nyomán. Úgy vélem, hogy ez a bekezdés túlságosan elvontra sikeredett egy kezdő olvasó számára. A részletekért itt a *Grammatikaelméleti bevezetőhöz* utal bennünket. A kezdő olvasó, a *Grammatikaelméleti bevezető* és a hiányérzet viszonyáról l. az előző pontot!

2.2.15 Tovább növeli az általános hiányérzetemet az, hogy elenyészően kevés szó esik a szótári komponensről és a szótári reprezentációról (a *Tárgymutatóban* újfent nem találunk idevágó szakkifejezéseket). Pedig a szerzők nyugodtan támaszkodhattak volna Kiefer (1992) Komlósy-féle fejezetére (Komlósy 1992).

2.2.16 Ha az eredeti GB modell alapelveit és főbb komponenseit számba vesszük, még az is feltűnik, hogy az egyébként szintén hangsúlyos szerepű Logikai Forma tárgyalása (vagy leg-

alábbis említése) ugyancsak hiányzik könyvből (vö. *Tárgymutató*). Mivel a magyar jól dokumentáltan olyan nyelv, amely minimális mennyiségű feladatot bíz a Logikai Formára (szemben mondjuk az angolal), ennek a komponensnek a hiányát nem érzem jelentősnek. Az előbb említett három komponens tárgyalásának, illetve használatának a fogyatékoságait annál inkább.

3 A VI. fejezetről – részletesebben

Ez a fejezet a főnévi szerkezettel foglalkozik. Tekintettel arra, hogy egyrészt ez nekem az egyik fő kutatási területem (Kiefer (1992) ilyen témájú fejezetének voltam a társszerzője), másrészt a jelenségkör meglehetősen bonyolult, ezzel a fejezettel kapcsolatban van a legtöbb elméleti indíttatású megjegyzésem. Ez indokolja azt, hogy külön pontban fogalmazom meg a fejezetre vonatkozó legfontosabb észrevételeimet.

3.1 Szerkezeti kérdések

A szerzők felfogása szerint a főnévi fej minden vonzata a fej mögött, az N' csomópont alatt, vagyis az NP komplementumpozíciójában generálódik. É. Kiss (1998)-at is megemlítik mint hasonló nézetű elemzést, É. Kiss (2000) pedig rájuk is hivatkozik. Egy ilyen megközelítés kétségtelen előnye, és ezt természetesen megfelelően hangsúlyozzák is a szerzők, az, hogy így a modell felteheti, hogy a magyarban egy tetszőleges lexikai kategóriájú predikátum (pl. V, Inf, A, N stb.) vonzatai egységesen az adott fej mögött, az X' alatti komplementumpozícióba illesztődnek be. Annyi különlegessége azonban mindenképpen van a főnévi vonzatok viselkedésének, hogy É. Kiss (2000) modelljében kötelező jelleggel, Alberti–Medve megközelítésében pedig meglehetősen gyakran el kell mozogniuk a fej mögötti pozíciójukból. É. Kiss a kötelező elmozgást egy esetelméleti szűrő bevezetésével ragadja meg. Nála, ha egy vonzat lineárisan a főnévi fej után fordul elő a felszíni szerkezetben, akkor az kivétel nélkül extraponált pozícióban van. Ez utóbbi feltevessel Alberti–Medve vitatkozik, és az ő rendszerükben egy ilyen vonzat vagy az eredeti vonzatpozícióban vagy egy extraponált (hamisvonzathelyes) pozícióban található. Az adott kérdést illetően én a szerzőpáros felfogásával értek egyet (vö. Laczkó (2002)), tehát szerintem is előfordulhatnak vonzatok (és szabad módosítók) a főnévi fej után a DP-n belül. A részleteket tekintve azonban lényeges eltérések is vannak megközelítéseink között. Laczkó (2002, 2003)-ban amellet érvelek az LFG elméleti keretében, hogy a vonzatok (és a szabad bővítmények) kanonikus pozíciója a főnévi fej előtt van. Ha a fej után fordulnak elő, akkor vagy a teljes NP-hez (DP-hez) vannak csatolva, vagy rajta kívül helyezkednek el. Ez a felfogásom Szabolcsi (1994) nézőpontjával rokon, mivel mindketten alapvetően hasonló építkezésű (balra ágazó) konstrukcióknak tartjuk a főneves és a melléknévi igeneves kifejezéseket (l. még Szabolcsi–Laczkó (1992: 280)).

Az, hogy az általam javasolt LFG-beli elemzésben a főnévi fejet kanonikus esetben megelőzik a vonzatai, míg egyéb magyar frázisokban esetleg fordított a fej–komplementum sorrend, az adott elméleti keret elveivel teljes mértékben összeegyeztethető. Ebben a modellben ugyanis a predikátum–argumentum viszony kódolása nem (feltétlenül) konfigurációsan és egyáltalán nem théta-szerepek (és esetek) kiosztása révén történik. Úgy vélem, hogy az általam (és Szabolcsi (1994) által) feltett főnévi kifejezéses alapszórend sokkal inkább összhangban van az ilyen szerkezetek mindenféle korlátozás nélküli előfordulási lehetőségével (szemben a „hátravetés” kifejezetten behatárolt jellegével), valamint a hagyományos leíró nyelvtani

és nyelvtörténeti adatokkal és általánosításokkal is. Ugyanakkor el kell ismernem, hogy az általuk választott GB/minimalista keretben Alberti–Medve és É. Kiss kiemelkedően következetesen járnak el, amikor minden magyar frázistípusra egyöntetűen kiterjesztik a fej–komplementum szerkezeti sémát. Ebből a szempontból elvszerűbb az ő eljárásuk mint Szabolcsié (1994). Amint alább részletesen kifejtem, Alberti–Medve könyvének főnévi szerkezetes fejezetével kapcsolatban nem is ezzel a szerkezeti felfogással van gondom, hanem azzal, hogy a vonzatoknak a főnévi fej előtt való előfordulásával (és annak két fő változatával) még az említés szintjén sem foglalkoznak.

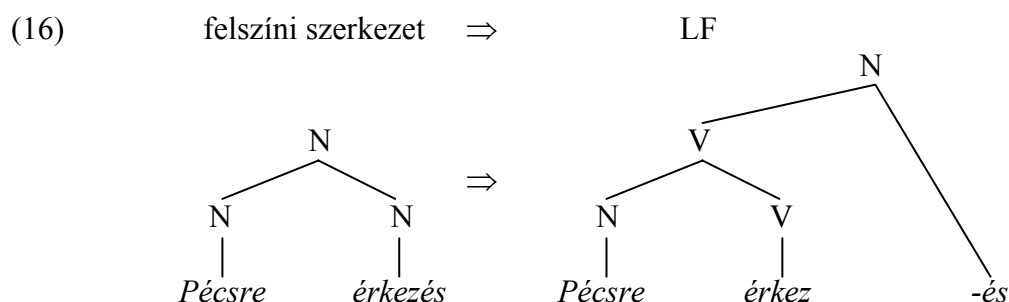
3.2 *Az oblikvuszi argumentumok és az adjunktumok kifejezéséről*

Szabolcsi (1994), amely Szabolcsi–Laczkó (1992)-n alapul, a nem-birtokos vonzatoknak a DP-n belüli három fő előfordulási lehetősége közül a főnévi fej előtti jelzősítetlen típust részletesen tárgyalja, és annak koherens leírását adja a GB elméleti keretén belül (pl. *János Pécsre érkezése*). A jelzősített típust (pl. *Jánosnak a Pécsre való megérkezése*) szintén részletesen bemutatja (annál is inkább, hogy az ő rendszerében a *való*, a legkiemelkedőbb jelzősítő elem kulcsfontosságú szerepet játszik két deverbális főnévfajta, az 'esemény' és az 'eredmény' jelentésű változat megkülönböztetésében). Ugyanakkor elismeri, hogy az adott elméleti keretben nem tudja megfelelően jellemezni (ezt csak annak a bemutatásával enyhíti, hogy a logikai szemantika keretei között milyen irányban lehetne keresni a megoldást). A „hátravetett” típust (és a nem-birtokos vonzatok extraponálását) pedig érintőlegesen és informálisan említi (a szerkezeti ábrázolásra és a mozgatószókra vonatkozó részleteket egyáltalán nem taglalja).

Számomra teljességgel érthetetlen módon a könyv egyetlen szót sem szól az esetekről, amikor a főnévi predikátumot megelőzi egy vagy több oblikvuszi vonzata. Ezt annál is inkább furcsállom, hogy – az előző bekezdés tanúsága szerint – a feldolgozandó „alaplűnek” tekintett Kiefer-kötet Szabolcsi–Laczkó fejezete (amelynek releváns része Szabolcsi Anna munkája) alaposan áttekinti a két szerkezettípust: a) *János Pécsre érkezése*; b) *Jánosnak a Pécsre való megérkezése*. Az a) típus a predikátumoknak egy viszonylag szűk csoportját érinti, de ezen a körön belül teljes mértékben produktív, a b) típus pedig messze a legproduktívabb, legkorlátozatlanabb megjelenítési formája a főnév oblikvuszi vonzatainak (szemben a főnévi fej utáni előfordulással). Mindezek miatt a két szerkezet teljes „elhallgatását” komoly hiányosságnak, tematikus hibának vélem egy olyan könyvben, amely egyébként mintaszerűen törekszik a meghatározó magyar szerkezettípusoknak és azok altípusainak a rendszeres és módszeres bemutatására és elemzésére.

E hiány lehetséges okain gondolkodva nem tudok szabadulni attól a feltételezéstől, hogy a szerzők esetleg a két szerkezettípus kivételesen bonyolult jellegéből adódó komplikációktól akarták megkímélni a gyanútlan olvasót. Eljárásukat azonban még ebben az esetben sem tartom szerencsésnek, mivel a könyv egyéb helyein hasonló bonyolultságú jelenségek elemzésére is vállalkoztak (még hozzá sikeresen), illetve helyenként őszintén beismerték, hogy csupán formális leírást (szabályt) tudnak adni mindenféle mélyebb összefüggés és magyarázó erő nélkül. Szerintem ez így is van rendjén, és ez „belefér” az ő chomskyánus keretük alapfilozófiájába is: egy adott nyelv jelenségei vagy a „magba” vagy a „perifériába” tartoznak, és univerzális elvekből levezetett, magyarázó erejű jellemzést jellegetesen a (jelenségek zömét alkotó) magról adhatunk. A két szerkezetfajta bonyolultságát mindennél ékebben jelzi az, hogy Szabolcsi az a) típus GB-beli elemzésekor egy kifejezetten jelölt megoldáshoz folyamodik, a b) típust pedig bevallottan nem képes az adott elméleti keretben kezelni.

Az a) típus Szabolcsi által javasolt leírása egyébként kifejezetten tetszetős, és más nyelvek részben hasonló jelenségeinek a nemzetközi szakirodalomban egy időben nagyon népszerű elemzésén alapul: egy további absztrakt (szemmel már nem látható, füllel már nem hallható) szintaktikai ábrázolási szinten, a Logikai Formában (LF-ben) végez mozgatósi műveletet (ez a szerkezeti szint szolgál közvetlen bemenetként a szemantikai komponens számára). A megközelítés lényege, hogy az *-ás* képző a szótárban csak a kiinduló igehez járul, a szokásos szintaktikai szerkezetben összekapcsolódik az őt megelőző jelzősítetlen oblikvuszi argumentummal (amely igei konstrukciókban is speciálisan viselkedik, hiszen ott az Alberti–Medve-féle rendszerben közönséges esetben kötelezően a VP módosító (specifikáló) pozíciójába kerül), aztán az LF-ben a képző felfelé mozog úgy, hogy az igeen kívül ezt a kitüntetett oblikvuszi argumentumot is a hatókörébe vonja, vö.:

Ez a megoldás számot tud adni arról, hogy miért bizonyos igeek kitüntetett vonzatai szerepelhetnek jelzősítetlenül, és arról is, hogy miért nem kell őket jelzősíteni (vö. Szabolcsi–Laczkó (1992: 281–284)).

A teljes mértékben produktív b) típusról, a *való* igenévi formát tartalmazó szerkezetekről Szabolcsi először is kimutatja, hogy bennük a *való* nem (argumentumszerkezettel rendelkező) igenév, hanem egy speciális formaszó. Aztán megjegyzi, hogy a jelenlegi GB keretben nincs megfelelő eljárás a szerkezet típus jellemzésére. Végül jobb híján egy informális logikai szemantikai leírást ad (vö. Szabolcsi–Laczkó (1992: 285–288)). Később azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy ez a logikai szemantikai elemzés is csak a vonzatoknak a *való*-val való jelzősítésére alkalmazható meggyőzően, a szabad módosítók esetén jelzősítésére már nemigen (vö. Szabolcsi (1994: 260–261)).

Az alábbiakban azt vázolom fel röviden, hogy Alberti–Medve modelljében milyen „olvasóbarát” megoldásokat látok e két szerkezet típus elemzésére.

3.3 Javaslatok a könyvben nem tárgyalt két szerkezetfajta kezelésére

3.3.1 A jelzősítetlen típus

Ami ezt a változatot illeti, a Logikai Formát segítségül hívó Szabolcsi-féle elemzés átvételét (én is) elvetném azért, mert a szerzők elméleti kerete egyáltalán nem foglalkozik ezzel az ábrázolási dimenzióval (l. a 2.2.16 alpontot). Úgy gondolom azonban, hogy a könyvnek egy későbbi kiegészítése, átdolgozása során két felszínibb, gyakorlatiasabb alternatívát is lehetne mérlegelni (mindkettőt részletesen kifejtettem már korábbi munkáimban LFG-keretben, vö. Laczkó (1992, 2003), és véleményem szerint az alapötletek a könyv modelljébe is átültethetők).

A) Feltehető, hogy ennek a szerkezet típusnak az esetében a kitüntetett oblikvuszi argumentum már a szótári komponensben összekapcsolódik az igevel (komplex predikátumot al-

kot vele), és az *-Ás* képző már a szótárban ehhez a komplex predikátumhoz kapcsolódik. Az így nyert nominalizált forma aztán a főnévi fej N^0 csomópontja alá illesztődik be. Egy ilyen eljárás is képes ennek a sajátos szerkezettípusnak a legfőbb jellegzetességeit megmagyarázni. Egyedüli gyenge pontja az, hogy a szótári folyamatokról általánosan elfogadott nézetet némileg módosítani kell, mert meg kell engednie, hogy esetenként (mint például (16)-ban) frázis szintű vonzattal kapcsolódjon össze az ige a szótári komponensben. A könyvben ezt azért nem látom problematikusnak, mert ennek a komponensnek a jellemzői és működése egyáltalán nincsenek kidolgozva, tehát egy ilyen intuitívnek, heurisztikusnak (és egyúttal morfológiai szempontból jelöltnek) tekinthető megoldás semmiféle általános elvvel nem kerül összeütközésbe, mivel egyáltalán nincsenek ilyen elvek. Csupán minimális szótári reprezentációs mutatót találhatók a 46. oldalon (l. még a 2.2.15 alpontot).

B) Ha az első megoldási javaslatot mégis elvetjük (akár a fentebb említett morfológiai jelöltsége miatt, akár más okból), megfontolható a következő alternatíva. A főnévi kifejezésekre vonatkozó általános újráíró szabályokat módosíthatjuk úgy, hogy N' alatt az N^0 fejtől balra generálunk egy speciális pozíciót, amelyet csak bizonyos igékből képzett főnévi predikátumok kitüntetett vonzatai tölthetnek be mozgatás útján. Ezek közé a vonzatok közé tartoznak egyebek között az igekötők is. Az igék pedig azok az igék, amelyek a mondatszerkezetben komplex predikátumot alkotnak egy kijelölt vonzattal. Ezt az információt az adott igék lexikai tétele kell, hogy kódolja. A javasolt megoldásnak két összetevője van. Egyrészt a könyv 144. oldalán található 6.K1 újráíró szabályt kell módosítanunk a következőképpen.

- (17) a. az eredeti szabály (6.K1): $N' \rightarrow N ZP^*$
 b. a módosított változat: $N' \rightarrow (XP) N ZP^*$

Másrészt szükségünk van egy új transzformációs szabályra, amely a főnévi fej elé viszi a kitüntetett vonzatot:

- (18) $N_k XP \rightarrow XP N_k$

A szabályban N_k -val azt jelöltem informálisan, hogy (kizárólag) komplex predikátumok alkotó igékből képzett főnévi fejek váltják ki ezt a mozgatást. Az eljárás lényegét az alábbi (részleges) ágrajzzal és példákkal szemléltethetjük.

- (19)
N'			
XP_i	N	XP_i	ZP^*
meg-	érkezés	\emptyset	
Pécsre	érkezés	\emptyset	
zöldre	festés	\emptyset	

Úgy vélem, ezek minimális és a lehetőségekhez képest elvszerű módosítások az alapmodelen. Komoly előnyüknek tartom, hogy kézenfekvő és formailag egyszerűen megragadható párhuzam vonható az Alberti–Medve-féle $[XP, VP]$ pozíció és az itt bevezetett $[XP N \dots]_{N'}$ pozíció között. Az utóbbi betöltésének lehetőségét (sőt kényszerét) az előbbi betöltési lehetőségének (kényszerének) az „örököltetésével” közvetlenül kódolhatjuk a főnévképzés során.

3.3.2 A való-s kifejezések

Ezzel a szerkezetípussal kapcsolatban a következő elemzési alternatívákat javaslom végiggondolásra.

A) A legkézenfekvőbb, legproblémamentesebb és teljesen elvszerű megoldást az jelentené, ha a *való*-t ezekben a szerkezetekben (is) fel lehetne fogni argumentumszerkezettel rendelkező melléknévi igenévi predikátumnak. Akkor alapvetően ugyanúgy lehetne elmezni az alábbi három kifejezést.

- (20) a. a Pécsre járó professzor
 b. a Pécsre büszke professzor
 c. a Pécsre való megérkezés

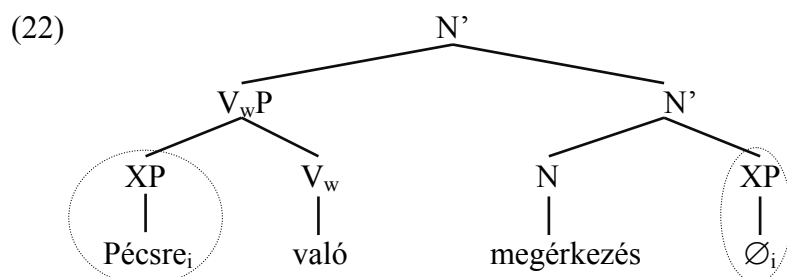
(20a)-ban és (20b)-ben az igenévi és a melléknévi predikátumnak a *Pécsre* egyértelműen az egyik vonzata, és ezeknek a jelzős szerkezeteknek a rejtett alanyát a főnévi fejjel azonosítjuk. (20c)-ben azonban a *való*-t nem tekinthetjük az előző kettőhöz hasonló predikátumnak. A *Pécsre* oblikvuszi frázis minden kétséget kizáróan a *megérkezés* főnévi fej vonzata. Ezt két tényező is valószínűsíti. Egyrészt azt, hogy a *való* ilyen szerkezetekben milyen határozói funkciójú kifejezésekkel társul, kizárólag a főnévi predikátum argumentumszerkezete és szemantikája határozza meg. Ne feledjük, hogy a *való*-s frázisok szabad módosítókat is kifejezhetnek: *a rendőri kísérettel való megérkezés*. Sőt alkalmanként a *való* egyszerre jelzősíthet egy vonzatot és egy szabad bővítményt: *a rendőri kísérettel Pécsre való megérkezés*. Másrészt ha a *való* igenév volna, akkor a kérdéses főnévi kifejezéseknek lehetne ragozott ígés parafrázisuk (ez egyébként Szabolcsi (1994) fő érve a *való* igenévként való felfogása ellen), vö.:

- (21) a. A professzor Pécsre jár.
 b. A professzor büszke Pécsre.
 c. *A megérkezés Pécsre volt.

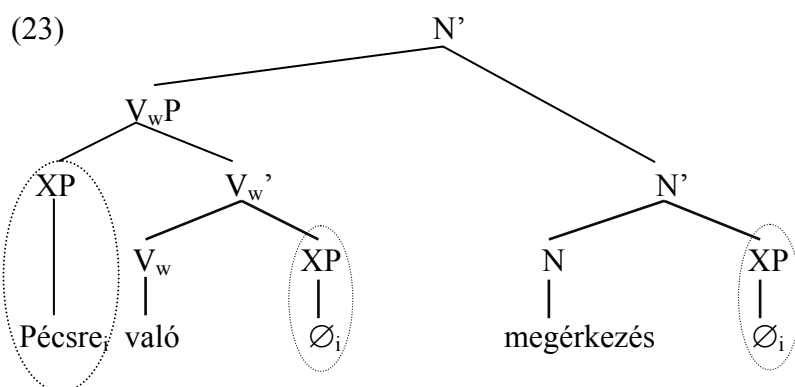
B) Komolyan megfontolandó elemzési lehetőségnek tartom a következőt. A könyv VIII. fejezetében bizonyos elliptikus szerkezetek kezelésére a szerzők bevezetnek egy hangalak nélküli ún. komponáló ígét (w), vö. 2.1.11 alpont. Ennek az a feladata, hogy egy V' alatti V + argumentumai alakulattal transzformáció útján szintaktikailag kombinálódva létrehozzon egy olyan komplex predikátumot, amely az argumentumok közül is tartalmaz egyet vagy többet (mintegy inkorporálja őket), és ennek a komplex predikátumnak a tényleges nyitott argumentumát vagy argumentumait a „maradék” jelenti. A 208. oldal informális példája: V: *kölcsönkap* (*valaki valamit valakitől*) → w+V: *kölcsönkap valaki valakitől (valamit)*. A *kölcsönkap* eredendően háromargumentumú predikátum. Ha a w-vel kombinálódik, akkor ennek eredményeként egy olyan komplex predikátum jön létre, amelybe a három közül két argumentum már beleágyazódott (*valaki valakitől*), és csak egy nyitott (szabad) argumentumhelye maradt (*valamit*).

Ennek a műveletnek a nem túl távoli analógiájára esetleg fel lehetne tenni, hogy a *való* szintén valamiféle komponáló igenév (és még hangalakkal is rendelkezik). A szerepe pedig az, hogy megfordítsa a főnévi fej és az ő oblikvuszi vonzata között fennálló predikátum–argumentum viszonyt. Az argumentumból („jelzői” szerepű predikátumot hoz létre), amelynek argumentumigényét a főnévi fej elégíti ki. (Alább az analógia miatt ezt a komponáló predikátumot V_w-ként jelölöm, de megjegyzem, hogy Alberti–Medve rendszerében melléknévi igenévként az A_w kategoriális besorolást kapná.) Ennek a megoldásnak megítélésem szerint az is

figyelemreméltó erénye, hogy a Szabolcsi-féle logikai szemantikai elképzelést (a „típusemelést”, amelynek során predikátumból argumentumot állítunk elő és viszont) GB-s eszközökkel képes megragadni. Igazából egy komolyabb ellenérvet látok ezzel a megközelítéssel kapcsolatban. Azt, hogy ha ezt a komponáló predikátumot az ő legtermészetesebb pozíciójába illesztjük be a főnévi fej elé, és mozgatással juttatjuk el hozzá a főnévi fej mögött generált vonzatot, akkor ezzel a művelettel megsértjük a nyomvezérlési elvet, vö.:

Az ábrán világosan látszik, hogy az elmozgatott összetevő nem vezérli a nyomát. Megítélés szerint ezen a helyzetet alapvetően az sem változtat, ha a V_wP -nek a szerzők által minden magyar frázisra általánosított hierarchikus szerkezeti sémát tulajdonítjuk, vö.:

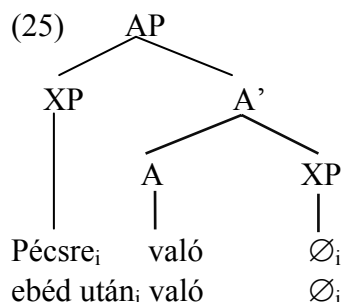
(23)-ról egyértelműen leolvasható, hogy az elsőként hátrahagyott nyomot sem a közbülső nyom, sem az elmozgatott összetevő nem vezérli. Továbbá azt is könnyű belátni, hogy akkor sem oldódik meg ez a probléma, ha a w -kombinálást a főnévi fej mögött hajtjuk végre, és a V_wP -t onnan mozgatjuk a fej elé.

Amint arra a 2.2.11 alponban már rámutattam, a szerzők bizonyos egyéb esetekben eltekintenek a nyomvezérlési megkötés következetes alkalmazásától. Végül is esetleg dönthetnek úgy, hogy itt is eltekintenek tőle.

C) Úgy vélem, a legjobb megoldás az adott keretek között a következő (ez az én LFG-beli elemzésem alapötletére támaszkodik, vö. Laczkó (2003)). Feltehetjük, hogy a *való* szintaktikai melléknevesítő elem, egy sajátos szószintű melléknévképző, amely ragozott DP-kből vagy PP-kből AP-eket hoz létre. Mivel itt egy (szintaktikai) képzőszerű elemről van szó, tehát ő mindenképpen „rendhagyóan” viselkedik, elképzelhetőnek tartom a könyvbéli modellben is annak a feltevését, hogy az ilyen elemek speciális újráíró szabályok segítségével integrálódnak az őket tartalmazó mondatokba, vö.:

(24) $AP \rightarrow DP/PP A$

Egy ilyen eljárás esetén természetesen valamilyen megszorítással gondoskodni kell arról, hogy az adott konfiguráció csak „kiváltságos” A kategóriájú elemek számára elérhető. Van azonban egy alternatív megoldás is, amely a mellékneves kifejezések általánosított szerkezeti sémáját alkalmazza. Feltehetjük, hogy az A kategóriájú *való* fej a melléknevektől és egyéb kategóriáktól megszokott módon a komplementumpozícióban veszi maga mellé a PP-t vagy a ragos DP-t, és az közönséges körülmények között mozog onnan a módosító (specifikáló) pozícióba, vö.:

Természetesen felvetődik a kérdés, hogy miért van szükség melléknevesítésre (jelzősítésre) a főnévi fej előtti tartományban (pontosabban annak egy bizonyos részében). Ahogyan arra Szabolcsi (1994) is és én is több helyen rámutatunk (vö. Laczkó (2003)), mélyebb magyarázattal nemigen lehet szolgálni. A magyar nyelv történetének korábbi szakaszaiban ez nem volt kötelező érvényű. A jelenlegi tényt egy egyedi megszorítás formájában mindenképpen külön rögzíteni kell a főneves kifejezések összetevős szerkezetére vonatkozó szabályokban. Chris Piñónnak egy 1992-es ötletét (sz. k.) megfelelő módosítással felhasználva és a szerzők modelljéhez igazítva mondhatjuk azt, hogy az $[XP N']_{N'}$ zónában az XP kategoriális értéke a vonzatok és szabad módosítók körében csak melléknévi lehet. A könyv szerzői szerint a melléknévi igenevek is A szótári kategóriájúak, így a főnévi fejet megelőző összetevő az alábbi három példa mindegyikében AP:

- (26) a. a [nagyon váratlan] összeomlás
 b. az [ebéd után való] összeomlás
 c. a [szakértőket is meglepő] összeomlás

Ha pedig a melléknévi igeneveket a generatív szakirodalomban elfogadottabb módon V kategóriájúnak tekintjük, akkor a módosított általánosítás úgy szól, hogy a kérdéses összetevőnek [+V] jegyűnek kell lennie. Ez magában foglalja az A és a V kategóriákat, mert azok [+N,+V], illetve [-N,+V] jegyűek, és kizárja az NP/DP és PP kategóriákat, mivel ők [+N,-V], illetve [-N,-V] jegyűek.

Összefoglalóan a deverbális főnévi predikátumok oblikvuszi argumentumainak kezelését az Alberti–Medve-féle rendszerben a következőképpen képzelem el. Ezek a vonzatok egyöntetűen a fej mögött (és N' alatt) generálódnak két fő kategoriális változatban: vagy DP-ként/PP-ként vagy AP-ként (például DP/PP + *való* kombinációban). Ezután az alábbi folyamatok részeseivé válnak. A) Ha AP kategóriájúként születnek meg, akkor kötelező jelleggel az N' tartománynak a fej előtti részébe kell mozogniuk. Ez azért kötelező érvényű, mert úgy tűnik, hogy egy további általánosítással megragadandó összefüggés értelmében a főnévi fejet sem AP kategóriájú vonzat, sem AP kategóriájú szabad módosító nem követheti a felszíni szerkezetben (vö. [*a nagyon büszke anyja*]_{DP} – **[az anya nagyon büszke]*_{DP}). B) Ha DP-ként/

PP-ként jönnek létre, és a főnévi fejet olyan igéből képeztük, amely kitüntetett vonzatának előírja, hogy közönséges körülmények között az [XP, VP] pozícióba vándoroljon, akkor ugyanez a vonzat kötelezően a főnévi fej elé mozog (N' alatt). C) Ha DP-ként/PP-ként generálódnak, de nem teljesül rájuk a B) pontban kifejtett feltétel, akkor vagy maradnak eredeti pozíciójukban, vagy extraponálódnak.

E gondolatkör lezárásaként arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a *való* szerepe nem merül ki a pusztá melléknevesítésben. Termékeny módon 'esemény' jelentésű deverbális főnevek oblikvuszi vonzatait, illetve szabad bővítményeit alakíthatja át melléknévi frázisokká (*a házban való találkozás*). Ritkábban 'eredmény' értelmű deverbális főnevekkel is kombinálható (*az Alberti–Medve szerzőpárosra való hivatkozások*), de közönséges főnevekkel sohasem (**a ház mögött való garázs*). Alapvetően hasonló funkciójúnak tekinthető két további (általános vagy inkább kiüresedett jelentésű) igenévi forma: a *történő* és a *történt*. A *való*-tól az különbözteti meg őket, hogy csak [+dinamikus] jelentésmozzanatú deverbális főnévi fejjel kombinálódnak (*Jánosnak a csoporthoz való/*történő/*történt tartozása*). Kettejük között pedig az a fő különbség, hogy alapvetően az előbbi egyidejűségre, az utóbbi pedig előidejűségre utal (*az elnöknek a tegnapi mise után történt/*történő beiktatása – az elnöknek a holnapi mise után *történt/történő beiktatása*). Természetesen klasszikus melléknevesítő elemként idetartozik még az *-i* képző is abban a használatában, amikor PP-ből állít elő AP-t. (Valójában úgy képzelem el a folyamatot, hogy az *-i* már a szótárban melléknevesíti a névutót, és az így nyert alak a kategóriaváltástól eltekintve örökli annak egyéb tulajdonságait.) A *PP-i* formájú vonzatok és szabad bővítmények deverbális és közönséges főnévi fejekkel egyaránt kombinálhatók (*a ház mögötti találkozás/garázs*). A lényeg tehát az, hogy a négy melléknevesítő elem nem csupán kategóriát változtat, hanem fontos kapcsolódási információt is kódol (a további részleteket l. Laczkó (2003)-ban).

4 Apróbb megjegyzések

4.1 Tartalmi vonatkozású észrevételek

4.1.1 Az I. kötet 143. oldalán szereplő példáról (*Soha senki meg ne tudja az igazat!*) a könyv azt mondja, hogy ez nem tartalmaz felszólító operátort, mert az ige és az igekötő sorrendje kötőmódra utal. Nem világos számomra, hogy miért ne lenne lehetséges/értelmes itt egy felszólító operátort feltenni a következő szerkezetben: [_{FP} meg [_{F'} ne [_{F'} tudja]]].

4.1.2 A 34. oldalon a 12. lábjegyzet a *szép lassan, jó magasra* típusú szerkezetek elemzéséhez felteszi, hogy bizonyos melléknevek Adv kategóriájúak is lehetnek, és ezek adverbiumként csak adverbiumhoz járulhatnak, igéhez nem, vö. **szép felolvasta*. Szerintem ez kiegészítésre szorul, hiszen az említett szavak melléknevekkel is összekapcsolhatók: *szép nagy, jó magas*.

4.1.3 Nem hiszem, hogy a *pro_{nekem}*, illetve a *nekem* névmásokat helyénvaló részeshatározói névmásoknak nevezni az 57. oldal következő példájában: *el kellett mennem (nekem)*. Én helyesebbnek gondolnám a datívuszi névmás elnevezést.

4.1.4 Egy apró terminológiai megjegyzés. Szerintem az angol *specifier* terminus magyar megfelelőjeként helyesebb lett volna következetesen a *specifikáló* szakszót használni, és nem a *módosító*-t. Az alapműként kezelt Kiefer (1992) *Glosszáriumában* is a *specifikáló* címszó szerepel elsődlegesen, és csak zárójelben szerénykedik mögötte a *módosító*. Ezenkívül Kiefer

(1992) különböző fejezeteiben az esetek elsöprő többségében a *specifikáló* vagy (rövidítve) a SPEC formával találkozunk. Megítélésem szerint a *módosító* a szakember és a tanuló olvasó számára is egyéb (nemkívánatos) terminológiai asszociációkat eredményezhet. Egyetlen komolyabb érvt látnék a *módosító* előnyben részesítése mellett: sokkal magyarosabb. Akkor viszont nem voltak következetesek a szerzők, mert a másik fő funkcionális (pozicionális) kategóriának megtartották az ugyancsak idegenül hangzó *komplementum* elnevezését, pedig itt a *vonzat* szakszót minden asszociációs komplikáció nélkül használhatták volna.

4.2 *Néhány megjegyzés a tárgyalási technikáról*

Előjáróban sietek leszögezni, illetve az 1. pont idevágó részét megismételve kijelenteni, hogy a könyv roppant átgondolt, koherens szerkezetű, didaktikailag is példamutató. Kiváló, gördülékeny és igényes stílusban íródott. Csupán egy-két jobbitó szándékú apróság jutott eszembe a bemutatás technikájára vonatkozólag.

4.2.1 Az egyes összetevős szerkezeti és transzformációs szabályokat (a G pontokban) egyszerű (részleges) ágrajzokkal érdemes lett volna szemléltetni – a maguk absztraktságában – az első kötetben a bevezetésük (tárgyalásuk) helyén, vagy ha ott nem, akkor a másodikban.

4.2.2 Megítélésem szerint a 70. oldalon egy kezdő olvasó számára túlságosan tömörre, töményre és elvontra sikeredett az a bekezdés, amely a speciális magyar „láthatatlan” passzíválással, valamint az ágensnek a szemantikailag történő egzisztenciális lekötésével foglalkozik, amelyet a generatív irányzatok gyakran a passzíválás általános velejárójaként fognak fel.

4.2.3 A 86. oldalon a nagyon sommás 9. lábjegyzet az angol passzíválás és a topikalizációs igény közötti kapcsolatra vonatkozóan egy kezdő (és angolul esetleg nem tudó) olvasó számára meglehetősen elvont és kevésbé emészthető lehet.

4.2.4 Amint azt a 2.2.11 pontban már említettem, a 146. oldalon egy rövid eszmefuttatás található arról az elméleti problémáról, hogy a szerzőpáros által kidolgozott modellben a mozgások irányára vonatkozó alapmegszorítás mindig érvényesül: felfelé mozgat, ugyanakkor a háttérelmélet szigorú nyomvezérlési elvét a szerzők megközelítése nem mindig elégíti ki. Úgy vélem, hogy az egyébként didaktikailag is roppant igényes könyv ebben a részben kifejezetten szerencsétlenül találja a témát. Az alapkérdést a maga elméleti elvontságában, a megfelelő szakkifejezésekkel vezeti be, ami rendjén van. Ezután következik mindennek a gyakorlati szemléltetése. A szerzők – megítélésem szerint helytelenül – egy, a fejezet végén szereplő, az olvasó által elemzendő mondatra utalnak. Ezt több szempontból is kifogásolhatónak ítélem. a) A (kezdő) olvasó számára a probléma további tárgyalása követhetetlen lenne a példa át tanulmányozása, vagyis a mondat elemzése és annak a második kötetben megadott megoldással való egybevetése nélkül. Mivel még a fejezet legelején járunk, abban sem vagyok biztos, hogy az olvasó fel van vértézve minden fontos információval ahhoz, hogy sikeresen megoldhassa a feladatot. b) Ha meg is birkózik a feladattal, mindez jókora kizökkenést jelenthet számára az adott problémakörből. c) Esetleg úgy próbálhatja meg áthidalni a gondot, hogy egyből a feladat megoldását tartalmazó második kötet releváns pontjához folyamodik. Akkor viszont elvész a feladat feladat jellege. d) Szerintem sokkal célravezetőbb lett volna egy egyszerű, nyilakkal ellátott ágrajzos példával a könyv megfelelő helyén szemléltetni a problémát,

vagy ha ez egyéb prezentációs elvekkel ütközött volna, akkor az említett példát önálló rajtszámmal a második kötetbe kellett volna beilleszteni.

4.2.5 Úgy vélem, az SZ és az O részek tartalma nem lett mindig megfelelően megválogatva. Többször előfordul, hogy teljes mondatok (mondatsorok) egybeesnek, például a VIII. fejezetben a 204–206. oldalakon. Szerintem arra, ami az O-ban szerepel, maximum egy rövid elvi utalás lenne megfelelő az SZ-ben, vagy még az sem, hiszen a szerzők eredeti szándéka szerint a két szöveg rendeltetése homlokegyenest eltér: az egyik a tanult szakembernek, a másik a tanuló olvasónak szól(na).

5 Záró gondolatok

Az 1. pontban szereplő részletes méltatás megisméltése helyett e tanulmány végén csak a legfontosabb értékelő gondolatokat kívánom hangsúlyozni. A szerzők hatalmas vállalkozásba fogtak, és minden elismerés megilleti őket, mert kimagasló eredménnyel teljesítették a célkitűzéseiket. Hiánypótló művet alkottak, amely minden bizonnyal nagyszerű pályát fog befutni. Nagy esélyt látok arra, hogy ez a tankönyv érdeklődők igen népes táborát nyeri majd meg a tartalmas nyelvészeti vizsgálódás ügyének. Köszönet és gratuláció a két szerzőnek és munkatársaiknak!

Irodalom

- Bánréti Zoltán (1992): A mellérendelés. In: Kiefer (1992: 715–796).
- Bartos Huba (2000): Az inflexiók jelenségek szintaktikai háttere. In: Kiefer (2000: 653–762).
- Bresnan, Joan (ed.) (1982): *The Mental Representation of Grammatical Relations*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Butt, Miriam & King, Tracy H. (eds.) (2003): *Nominals: Inside and Out*. Stanford: CSLI Publications.
- É. Kiss Katalin, Kiefer Ferenc & Siptár Péter (1998): *Új magyar nyelvtan*. Budapest: Osiris.
- É. Kiss Katalin & Szabolcsi Anna (1992): Grammatikaelméleti bevezető. In: Kiefer (1992: 21–77).
- É. Kiss Katalin (1992): Az egyszerű mondat szerkezete. In: Kiefer (1992: 79–177).
- É. Kiss Katalin (1998): Mondattan. In: É. Kiss, Kiefer & Siptár (1998: 15–184).
- É. Kiss Katalin (2000): The Hungarian noun phrase is like the English noun phrase. In: Kenesei & Alberti (2000: 119–149).
- Kathol, Andreas & Beckman, Jill (eds.) (1992): *Papers from the Fourth SCIL Conference 1992, Ohio State University. MIT Working Papers in Linguistics. Volume 16*. Cambridge, MA.: MIT.
- Kenesei István (1992): Az alárendelt mondatok szerkezete. In: Kiefer (1992: 529–713).
- Kenesei István (2000): Szavak, szófajok, toldalékok. In: Kiefer (2000: 75–136).

- Kenesei István & Alberti Gábor (szerk.) (2000): *Approaches to Hungarian. Volume 7. Papers from the Pécs Conference.* Szeged: JATEPress.
- Kenesei István & Siptár Péter (szerk.) (2002): *Approaches to Hungarian. Volume 8.* Szeged: JATE.
- Keszler Borbála (szerk.) (2000): *Magyar grammatika.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kiefer Ferenc (szerk.) (1992): *Strukturális magyar nyelvtan 1. Mondattan.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kiefer Ferenc (szerk.) (2000): *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kiefer Ferenc & É. Kiss Katalin (szerk.) (1994): *The Syntactic Structure of Hungarian. Syntax and Semantics 27.* New York: Academic Press.
- Komlósy András (1992): Régensek és vonzatok. In: Kiefer (1992: 299–527).
- Laczkó Tibor (1992): Complex predicates in Hungarian – A case of lexical incorporation. In: Kathol & Beckman (1992: 57-71).
- Laczkó Tibor (2000): A melléknévi és határozói igenévképzők. In: Kiefer (2000: 409–452).
- Laczkó Tibor (2002): The structure of Hungarian DPs revisited. In: Kenesei & Siptár (2002: 61–80).
- Laczkó Tibor (2003): On oblique arguments and adjuncts of Hungarian event nominals. In: Butt & King (2003: 201–234).
- Szabolcsi Anna & Laczkó Tibor (1992): A főnévi csoport szerkezete. In: Kiefer (1992: 179–298).
- Szabolcsi Anna (1994): The noun phrase. In: Kiefer & É. Kiss (1994: 179–274).
- Williams, Edwin (1994): *Thematic Structure in Syntax.* Cambridge, Mass.: The MIT Press.